

MURÁDIN János Kristóf

egyetemi adjunktus

Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Kolozsvári Kar, Kolozsvár

senior lecturer

**Sapientia Hungarian University of Transylvania,
Faculty of Sciences and Arts, Cluj-Napoca, Romania**

muradinjanos@sapientia.ro

AZ ERDÉLYI PÁRT MEGSZERVEZÉSE ÉS VIDÉKI TAGOZATAI ÉSZAK-ERDÉLYBEN A MÁSODIK BÉCSI DÖNTÉS UTÁN

THE FORMATION OF THE TRANSYLVANIAN PARTY AND ITS LOCAL BRANCHES IN NORTHERN TRANSYLVANIA AFTER THE SECOND VIENNA AWARD

ABSTRACT

The study deals with an unfairly forgotten party, named Transylvanian Party, a political mass organization, existing between 1940 and 1944 in Northern part of Transylvania, reannexed to Hungary after the Second Vienna Award. This party was an ethnic based political organization, which collected the Hungarians from Northern Transylvania together. The Transylvanian Party was founded in the period when Hungarians represented the majority in the region. It had strong regionalist characters, but in the same time it made an organic part of the Hungarian national political life. The Transylvanian Party tried to reach a dominant position in the region in order to stop the expansion of the Hungarian, mainly extreme right parties in Northern Transylvania, and became the most comprehensive party in this part of the country. Among the 1,340,000 Hungarian inhabitants of Northern Transylvania 243,500 were active members of the party in 1942. The study presents the foundation of the Transylvanian Party and tries to give an overview on the building up of the party structure in Northern Transylvania during 1941, focused especially on the local branches. There are analyzed the composition of the membership, and the system of membership fees as well. The source material of the study consists of archival data, publications of the Transylvanian Party, special books, studies, brochures of the Transylvanian Party, publications and articles appeared in the contemporary press.

Kulcsszavak: második bécsi döntés, Erdélyi Párt, tagság, vidéki tagozatok, tagdíjak

Keynotes: Second Vienna Award, Transylvanian Party, membership, local branches, membership fees

1. Az Erdélyi Párt létrehozása

A második bécsi döntés és Erdély kettéosztása egyik napról a másikra teljesen felborította az erdélyi magyarság politikai életét.¹ A földcsuszamlásszerű változások a régió alig két évtizede kialakuló magyar pártstruktúráját is alapvetően befolyásolták. Az ekkor működő egyetlen magyar érdekvédelmi szervezet, a Romániai Magyar Népközösség (RMN) a határmegvonás következtében kettészakadt, s Dél-Erdélyben csak nagyon visszaszorított keretek között, voltaképpen társadalmi karitatív szervezatként maradhatott fent, a Magyarországhoz visszacsatolt Észak-Erdélyben pedig megszűnt.² A megváltozott körülmények, az ún. „visszatért kelet-magyarországi és észak-erdélyi területeken” többségbe kerülő magyarság és az ismét kiépülő magyar politikai fennhatóság keretei között, a régi, „román időkben” alakított politikai formációnak értelemszerűen nem volt jövője. Ugyanakkor, egyes várakozásokkal ellentétben, a két világháború közötti korszak legfontosabb romániai magyar politikai alakulata, az 1938-ban királyi rendelettel feloszlott Országos Magyar Párt (OMP)³ sem alakulhatott újjá. Az új idők új szellemiségű politikai formációt kívántak: így jött létre 1940 végén az Erdélyi Párt. Ez azonban rövid négyéves működésében alapvetően a múltbeli hagyományokra, a két világháború közötti erdélyi magyar politika szervezeti hátterére épített. Az 1940 októberében Észak-Erdélyből a magyar Országgyűlésbe behívott 46 képviselő⁴ többsége, 36 törvényhozó⁵ november 12-én, Erdélyi Magyar Képviselők Pártonkívüli Csoportja név alatt,⁶ önálló frakcióba tömörült a képviselőházban, majd december 14-étől felvéve az Erdélyi Párt nevet,⁷ mint klubpárt kezdett működni. A következő néhány hónap alatt az EP, a Teleki-kormány támogatását élvezve, regionális tömegpárttá vált Észak-Erdélyben, amit a visszacsatolt erdélyi területek központjában, Kolozsváron 1941. május 28-án tartott alapító nagygyűlése szentesített.⁸

A rövid idő alatt országos politikai tényezővé váló Erdélyi Párt legfontosabb feladata az erdélyi magyarság összefogása, az erdélyiek érdekvépképviselete a magyar Országgyűlésben, illetve a helyi közösségek és a magyar kormányzat közötti közvetítés volt. Az anyaországi, elsősorban szélsőjobboldali pártok észak-erdélyi terjeszkedésének megakadályozására, az Erdélyi Párt monopolhelyzetre törekedett a régióban és 1941 nyarára a legátfogóbb magyar párt lett Erdélyben. Tanulmányomban e szédületesen gyors felívelést és területi konszolidációt veszem górcső alá.

2. Az Erdélyi Párt vidéki tagozatainak megalakulása Észak-Erdélyben

Az Erdélyi Párt „fentről” jövő kezdeményezéssel, Budapesten született ugyan meg, de pártként való megszilárdulásának folyamata „alulról” építkezve, egyértelműen Észak-Erdélyben ment végbe. A párt már kezdetektől fogva a helyi politikai csoportosulások ernyőszervezetévé, mintegy gyűjtőpártjává vált, igyekezve egymáshoz közelíteni az interbellikumból örökölt erdélyi politikai vonulatokat. Helyi szervezeti kiépülésében, szerte Észak-Erdélyben az OMP és az RMN régi tagozataira, sejtjeire épített. Arra törekedett, hogy vármegyei, városi és községi szinten, a korábbi politikai tömörülések bázisán minden magyart egyesítsen a régióban. Kezdeményezői, majd vezetői korán felismerték ugyanis, hogy a nagyarányú román és a jól szervezett német (besztercei szász és szatmári sváb) kisebbség mellett alighogy többséget alkotó helyi magyarságot, a frissen visszacsatolt és igencsak bizonytalan jövőjű Észak-Erdélyben pártkülönbségek nem szabad, hogy megosszák. Ezt pedig úgy vélték a legegyszerűbben megvalósíthatónak, ha a regionális kizárólagosságra törekvő EP-t felülről irányított tömegpárttá fejlesztik. Ennek jegyében kezdődött meg már 1941 januárjától az Erdélyi Párt gyorsított szervezése Észak-Erdélyben.

Dr. Mikó Imre képviselő, a későbbi politikai főtitkár már 1940 decemberében kijelentette, hogy az Erdélyi Párt nyitva áll mindenki előtt „aki Erdély újjáépítését s az anyaországba való beilleszkedését érzi legelső kötelességének”.⁹ Hogy ez mennyire így volt, azt mutatja egyebek mellett az a tény is, hogy az egyeduralomra törekvő, ambiciózus fiatal párt nem tett nemi vagy foglalkozásbeli különbséget a leendő tagok között, így a férfiak mellett nőket is felvett, és nem zárkózott el az ekkor a visszatért területekre özönlő anyaországi állami közalkalmazottaktól sem. Igaz ez utóbbiak számára már 1940. szeptember 25-től országosan kormányrendelet tette lehetővé a politikai pártokba, vagy szervezetekbe való belépést.¹⁰ Az Erdélyi Párt szervezeti szabályzata szerint viszont a közalkalmazottak csak egyszerű párttagok lehettek, párttiszséget nem viselhettek.¹¹ Jól jellemezte a párt észak-erdélyi magyar társadalomhoz való viszonyulását a Botos János kolozsvári tagozati szervezőtitkár által, a helyi pártszervezet 1941 február eleji alakuló közgyűlésén kifejtett nézőpont, amely szerint az Erdélyi Párt „minden erdélyi magyart a maga kötelékébe tartozónak tekint”, és így, a párthoz való tartozás hovatovább „lelkiismereti kérdés”.¹²

Az 1941. január 1-től indított, széleskörű tagtoborzó kampány hatására a visszacsatolt területek magyarsága tömegesen lépett be az új politikai formációba. Az Erdélyi Párt alig néhány hónap alatt, 1941 nyarára

egyértelmű dominanciára tett szert Magyarország tíz keleti vármegyéjében. A párt „Mindent Erdélyért!” jelszavával¹³ maga mögé állította szinte az egész észak-erdélyi magyar társadalmat. Rohamosan bővülő tagsága átfogta annak minden rétegét a földbirtokos arisztokráciától, a városi középrétegen át az iparosságon és a munkásság egy részén keresztül a földművelők nagy tömegéig. A magyar (és nem csak) politikai életben akkoriban még elsődleges szerepet játszó főnemesség észak-erdélyi csoportja szinte teljes egészében a párt tagja lett. Ugyanúgy a transzszilvanizmus eszméjét ekkoriban nagy számban valló magyar egyházi és világi értelmiségiek is erősen felülreprezentáltak voltak a pártban. Mindez hozzájárult ahhoz, hogy az Erdélyi Párt szellemiségében elsősorban polgári konzervatív értékrendet követett. Ennek megfelelően elutasította mind a bal-, mind a jobboldali szélsőségeket, és az ilyen eszméket vallókat nem fogadta tagjai sorába. Berkeiben ezért ilyenek legfeljebb, ha elvétve akadtak. A szélsőséges ideológiák híveinek túlnyomó többsége egyfelől a Nyilaskeresztes Pártba, vagy a Magyar Megújulás Pártjába iratkozott be, másfelől az illegalitásban működő Kommunista Párt tagja lett, vagy maradt.

Az Erdélyi Párt tagtoborzására széleskörűen felhasználta a helyi magyar sajtót, folyamatosan jelentek meg a belépésre szólító felhívások¹⁴ és a párt addigi szervezkedéséről szóló tudósítások az észak-erdélyi magyar lapokban.¹⁵ Kellő számú tag beiratkozását követően, egymás után jöttek létre a vidéki tagozatok Máramaros és Ugocsa vármegyék kivételével minden visszacsatolt vármegyében. Élükön egy-egy elnök, több al-elnök és egy-egy főtitkár állt. A vármegyei tagozatokon belül működtek városi, járási és községi szervezetek. Ezek mindegyikének ugyanúgy volt elnöke, alelnökei, titkára, sőt pénztárosa és ellenőrei is.¹⁶ Alig öt hónap leforgása alatt összesen 10 vármegyei (Szatmár, Szilágy, Bihar, Kolozs, Szolnok-Doboka, Beszterce-Naszód, Maros-Torda, Udvarhely, Csík és Háromszék), azon belül 59 járási, valamint 4 thj. városi (Kolozsvár, Nagyvárad, Szatmárnémeti és Marosvásárhely), illetve 16 városi (Nagykároly, Nagyszalonta, Margitta, Érmihályfalva, Szilágysomlyó, Tasnád, Bánffyhunrad, Szamosújvár, Nagybánya, Felsőbánya, Beszterce, Naszód, Szászrégen, Gyergyószentmiklós, Székelykeresztúr és Kézdivásárhely) és több mint 600 községi párttagozatot szerveztek meg.

Az Erdélyi Párt irattárának 1944 őszén való szétszóródása és legnagyobb részének megsemmisülése miatt, a különböző helyi szervezetekről és azok megalakulásáról, illetve taglétszámáról csak szórványosan lelhetők fel adatok. Elsősorban a korabeli észak-erdélyi magyar sajtó EP-hez közelálló orgánumaiban található információk erre vonatkozóan. Ezért itt csak a vármegyei és a legjelentősebbnek számító városi tagoza-

tok létrehozását és tagságának változásait mutatom be. Elsőként a Bihar vármegyei és a nagyváradi városi párttagozat alakult meg 1941 január elején,¹⁷ majd ezt követte még ugyanazon hónapban a besztzercei,¹⁸ február 2-án pedig az EP legfontosabb helyi szervezete, az Észak-Erdélyben központinak számító kolozsvári tagozat, amelynek elnökévé Nyírő Józsefet választották meg.¹⁹ Az ekkor már 11 000 tagot számláló kolozsvári pártszervezet²⁰ gyors ütemben bővült, s alig bő két hét alatt elérte a 12 000-es taglétszámot.²¹ A kolozsvári magyarok tömeges beiratkozása az Erdélyi Párt kolozsvári tagozatába a következő hónapokban is töretlenül tartott, 1941. április 5-én a kolozsvári pártszervezetnek 16 000 tagja volt²² május 17-én 17 000,²³ november 28-án pedig már 18 100.²⁴

Az Erdélyi Párt észak-erdélyi térnyerésének sebességét mutatja, hogy a kolozsvári tagozattal egyidőben, 1941 február elején helyi pártszervezet jött létre Nagykárolyban is, majd 16-án Szatmárnémetiben, Csíkszeredán és Gyergyószentmiklóson,²⁵ ezután 20-án Maros-Torda vármegyében,²⁶ illetve a következő napon Háromszéken,²⁷ valamint március 2-án Székelyudvarhelyen.²⁸ Az újabb és újabb vidéki tagozatok életre hívása töretlenül folytatódott áprilisban is: 5-én Kolozs vármegyében,²⁹ 20-án Szilágys vármegyében, illetve Zilahon,³⁰ 22-én Udvarhely vármegyében,³¹ a következő napon pedig Csík vármegyében születtek meg a helyi szervezetek.³² Ez utóbbi külön érdekessége volt, hogy a vármegyei tagozaton belül a gyimesvölgyi körzetnek saját körzeti vezetősége lett, élén Tankó Béla Nákóval.³³ A következő hónapban létrehozott legfontosabb helyi szervezet a marosvásárhelyi városi párttagozat volt, amely 1941. május 4-én alakult meg.³⁴

Mindezek fényében nem csoda, ha a május 28-i, kolozsvári alapító nagygyűlésen az Erdélyi Párt küldöttei már összesen 602 észak-erdélyi helyi szervezet működéséről számolhattak be.³⁵ A vidéki tagozatok létrehozásának üteme azonban, a visszacsatolt területek lefedésével párhuzamosan, az 1941-es év második felében fokozatosan alábbhagyott. Az új pártszervezetek alakulása teljesen mégsem állt le és kisebb, helyi községi tagozat kiépítéséről 1943 októberéből (Lengyelfalva, Udvarhely vármegye),³⁶ sőt még 1944 januárjából (Nagymon és Szilágyszentkirály, Szilágys vármegye)³⁷ is van adat.

3. Az Erdélyi Párt tagsága

A vidéki tagozatok létrehozásával egyidőben, természetesen a párttagok száma is folyamatosan emelkedett. A kezdeti hónapok bővülési ütemére vonatkozóan nem maradtak fenn kimutatások, de szórványos saj-

tóadatokból következtetni lehet a párt növekvő méreteire és erejére Észak-Erdélyben. Már 1941 áprilisában a vegyes lakosságú Szilágy vármegyében 26 000 tagja volt az EP-nek, az abszolút román többségű Szolnok-Dobokában 10 000,³⁸ a majdnem színmagyar Háromszéken pedig 25 182.³⁹ Udvarhely vármegyében az adatösszesítés elején közbejött technikai nehézségek miatt ugyan áprilisban még csak 13 368 regisztrált tagja volt a pártnak,⁴⁰ de a székelység által legnagyobb számban lakott Csík vármegyében, ahol az összeírás rendben folyt, a gyergyói részekkel együtt ekkor már 55 000.⁴¹ Ezzel az Erdélyi Párt összesített tagsága megközelítette, majd 1941 májusában elérte a 200 000 főt⁴² és az EP politikai egyeduralma Észak-Erdély tíz vármegyéjében nyilvánvalóvá vált. Az arányok érzékeltetésére elég itt megemlíteni azt a tényt, hogy a párt fő bázisát adó Csík vármegyében, ahol az 1941-es népszámláláskor 172 246 lakost írtak össze,⁴³ ugyanebben az időpontban a Nyilaskeresztes Pártnak mindössze 27, Gyergyóban pedig 12 beiratkozott tagja volt.⁴⁴ Így az anyaországi szélsőjobboldali párt erdélyi részekre való betörési és szervezkedési kísérlete, legalábbis a Székelyföldön már a kezdetekor kudarcba fulladt.

Ezzel szemben az Erdélyi Párt tagsága az 1941-es év folyamán továbbra is meredeken emelkedett. Más tagozatok mellett, például az Udvarhely vármegyei szervezetben, a júliusban megismételt szervezés, 52 község beküldött adatai alapján újabb 5206 fővel emelte a párttagok számát és a vármegyei tagozatnak 1941. október 23-ig már összesen 18 574 tagja lett.⁴⁵ Hasonlóképpen, a Háromszék vármegyei pártszervezet, amely alapításakor még csak 26 000 tagot számlált, 1941 novemberére már majdnem megduplázta tagságát, a pártba beiratkozók száma itt meghaladta a 46 000-et.⁴⁶

Az eddig fellelt adatok szerint az Erdélyi Párt taglétszáma a maximumot 1942 januárjára érte el, megközelítve a negyedmillió főt. A pártnak ekkorra 700 helyi tagozata és 243 500 aktív tagja volt.⁴⁷ Az 1941-es népszámlálás adatait alapul véve pedig ez azt jelentette, hogy minden harmadik észak-erdélyi magyar felnőtt az EP tagja volt.⁴⁸

A háború előrehaladásával, a mind gyakoribbá váló katonai behívások és a frontokon elesettek növekvő száma természetesen negatív irányban befolyásolta az Erdélyi Párt taglétszámát is. Mégis, a párttagok száma az 1943 januári, hatalmas emberáldozatokkal járó, katasztrofális doni vereség ellenére sem csökkent számottevően. Egy összefoglaló jelentés adatai szerint 1943 novemberében az Erdélyi Párt összesített tagsága még mindig 231 181 főt tett ki, ráadásul megfigyelhető volt a taglétszám további lassú gyarapodása, elsősorban a kisebb településeken. Kilépések a pártból ugyanakkor csak szórványosan fordultak elő, egész Észak-Er-

délyben az 1943-as év folyamán a százat sem érve el. A legnagyobb 43 310 fős taglétszámmal ekkor már a Háromszék vármegyei szervezet büszkélkedhetett, de hasonlóan magas volt a tagok száma Csík vármegyében is (42 658), ahol csak az 1943-as évben mintegy 3000-en léptek be a pártba. Ekkor Udvarhely vármegyében a csíkinak csak mintegy fele, 24 340 párttag volt. A tagság meghaladta a lélektaninak számító tízezer főt még öt másik vármegyében is: Szilágyban 16 861, Biharban 16 786, Maros-Tordában 14 000, Szatmárban 11 688 és Kolozsban 10 003. A zömében románok által lakott Szolnok-Doboka és Beszterce-Naszód vármegyében azonban már csak 7103, illetve 3128 tagja volt a pártnak. A legnagyobb városi tagozat továbbra is Észak-Erdély fővárosában és egyben az ország negyedik legnagyobb városában, a román határtól alig 8 km-re fekvő Kolozsváron működött 20 013 aktív taggal, de számottevő volt Nagyvárad és Marosvásárhely város párttagozata is a maga 8202, illetve 7089 fős taglétszámával. A szatmárnémeti tagozat azonban – az anyaországi pártok ottani erőteljes jelenléte miatt – már alig érte el a 2000-et. A kisebb városok közül az Erdélyi Párt ekkor egyértelműen uralta Nagyszalontát, ahol 3000 tagja volt, Sepsiszentgyörgyöt, ahol 3178 és Csíkszeredát, ahol tagsága meghaladta a 2500-at. Jelentős volt a párt súlya még Gyergyószentmiklóson (1595 tag) és Nagybányán (1330 tag). Szervezési hiányosságok és mulasztások miatt azonban Zilahon, sőt Székelyudvarhelyen is csak 1000–1000 tagot sikerült toborozni. Nagy siker volt viszont, hogy a szórványmegyéknek számító Szolnok-Dobokában és Beszterce-Naszódon sikerült a helyi magyarságot 1943 végén is a párt zászlója alatt tartani, amit jól mutat az, hogy Désen 872, Szamosújváron 177 és Besztercén 873 volt 1943 novemberében az Erdélyi Párt taglétszáma.⁴⁹

Az 1. táblázatból kitűnik, hogy 1943 novemberében, amikorról részletes adatok állnak rendelkezésre a párt tagjainak számát illetően, a 1941-ben összeírt teljes lakosságához mérten a székelyföldi vármegyékben, s azon belül is elsősorban Háromszéken volt a legnagyobb a párttagok száma, egyedül itt érve el a 30%-os arányt. Ugyanúgy a magyar nemzetiségű lakosságon belül is csak itt haladták meg a párt tagjai a 30%-ot. Ezzel szemben az összlakosságon belüli legalacsonyabb arányban Beszterce-Naszód vármegyében éltek az erdélyi párti tagok, alig haladva meg a 2%-ot. Ez itt is összefüggött a magyarság teljes lakosságon belüli arányával, hiszen itt élt a legkisebb, alapvetően szórvány magyar közösség a visszacsatolt területeken. Ugyanakkor viszont a magyar nemzetiségűek között már 20%-ot meghaladó mértékben voltak jelen a párt tagjai, ami azt mutatja, hogy a kisebb, magabazárkózó szórványközösségekben lényegesen nagyobb volt az Erdélyi Párt nemzeti egységet kínáló vonz-

ereje. Ugyanez látható a másik magyar szempontból szórványnak minősülő térségben, Szolnok-Doboka vármegyében, ahol a lakosság 3%-át sem érte el a helyi magyarság aránya, mégis keretében 13%-ot is meghaladta a párttagok száma. Érdekes helyzet alakult ki ebből a szempontból Kolozs vármegyében és Kolozsváron. Míg a vármegyében az 1941-es népszámlálási adatok szerint alig 30,74%-os kisebbséget alkotott a magyarság, addig Kolozsváron 88%-os többségben volt,⁵⁰ mégis mindkét esetben 20%-ot meghaladó mértékben iratkoztak be a magyarok a pártba.

1. táblázat: Az Erdélyi Párt tagsága 1943 novemberében, Észak-Erdély össz-lakosságához és azon belül a magyar nemzetiségű lakosság számához viszonyítva, vármegyékként és a thj. városokban

Table 1.: The membership of the Transylvanian Party in November 1943, correlated to the population of Northern Transylvania, and to the number of the Hungarian inhabitants in different counties and larger cities of the region

Vármegye/thj. város Észak-Erdélyben	Erdélyi Párt tagjainak száma 1943 novemberében	Össz-lakosság az 1941-es magyar népszámlálás adatai szerint	Párttagok aránya az össz-lakosságból %	Magyar nemzetiségű lakosság az 1941-es magyar népszámlálás adatai szerint	Párttagok aránya a magyar lakosságból %
Háromszék	43 310	142 401	30,41%	135 195	32,03%
Csík	42 658	172 246	24,76%	150 143	28,41%
Udvarhely	24 340	117 657	20,68%	115 577	21,05%
Kolozsvár	20 013	110 956	18,03%	97 698	20,48%
Maros-Torda	18 000	256 160	7,02%	143 987	12,50%
Szilágy	16 861	283 560	5,94%	97 724	17,25%
Bihar	16 786	446 785*	3,75%	318 502*	5,27%
Szatmár	11 688	431 347*	2,70%	269 011*	4,34%
Kolozs	10 003	156 649	6,38%	48 156	20,77%
Nagyvárad	8 202	92 942	8,82%	85 466	9,59%
Marosvásárhely	7 089	44 933	15,77%	42 435	16,70%
Szolnok-Doboka	7 103	240 579	2,95%	54 100	13,12%
Beszterce-Naszód	3 128	149 912	2,08%	15 125	20,68%
Szatmárnémeti	2 000	52 011	3,84%	47 919	4,17%
ÖSSZESEN	231 181	2 698 138**	8,56%	1 621 038**	14,26%

* A vármegye trianoni országterülethez tartozó részein élőkkel együtt

** Bihar és Szatmár vármegye trianoni országterülethez tartozó részein élőkkel együtt
(Forrás: a szerző összeállítása)

Mindezek alapján megállapítható, hogy nem számított, kisebbségben, vagy többségben volt-e a magyar lakosság egy adott területen, az Erdélyi Párt keretében mindenütt példátlan összefogást valósított meg. Ezt ráadásul olyan körülmények között érte el, hogy alig bő két éve létrehozott politikai alakulatként kellett megnyernie a lakosság bizalmát egy olyan területen, amely egyrészt erőteljes kormánypárti propaganda hatásnak, másrészt az anyaországi (olykor több évtizedes múlttal bíró és kellőképpen konszolidált) politikai pártok folyamatos térnyerési kísérleteinek volt kitéve. E visszahúzó tényezők súlya egyedül a határközeli Szatmár-németi esetében érvényesült látványosan, ahol az Erdélyi Párt tagjainak magyar lakosságon belüli aránya, főleg a MÉP és az MMP helyi szervezettsége folytán rendkívül alacsony maradt.

Általánosságban nézve viszont a térségbeli helyzetet, megállapítható, hogy az Erdélyi Párt lényegében megnyerte magának az észak-erdélyi magyar társadalmat. Bihar és Szatmár vármegye trianoni országterületen lévő részeivel együtt (amelyekre nem terjedt ki az EP tagozati lefedettsége) a teljes magyar lakosság 16,16%-a lépett be a pártba és vállalta fel ezzel annak hangsúlyosan erdélyi identitását. Ugyanakkor a párttagság abszolút számát tekintve az 1941 áprilisából, 1942 januárjából és 1943 novemberéből rendelkezésre álló adatok (200 000, 243 500 és 231 181) közötti viszonylag kevés eltérés alapján egyértelmű, hogy az Erdélyi Párt működése során képes volt meg is tartani tagjait, a visszacsatolt területek legnagyobb részén végig megőrizve vezető pozícióját. Az EP tagságának túlnyomó többsége megszűnéséig hű maradt a párthoz és a teljes taglétszám még az 1944 őszi frontátvonulás előtt is nagy valószínűséggel meghaladhatta a 200 000-et.

4. Az Erdélyi Párt társadalmi bázisa

A párt észak-erdélyi népszerűsége – más magyar politikai erőkkal ellentétben hangsúlyosan erdélyi jellege mellett – annak volt köszönhető, hogy vidéki tagozatainak szervezésekor elsősorban behívott országgyűlési képviselőinek és felsőházi tagjainak helyi elismertségére alapozott. Voltaképpen az ő személyük köré építette fel kulcsfontosságú vármegyei és thj. városi tagozatait. Ezt jól mutatja az a tény, hogy az összesen 10 vármegyei pártszervezetből hetet és 4 thj. városi tagozatból egyet az EP felsőházi tagjai vezettek, két vármegyében és két thj. városban pedig országgyűlési képviselői álltak a párt helyi hierarchiájának élén. Felsőházi tagok töltötték be az elnöki funkciót Bihar vármegyében (Papp-Szász Lajos),⁵¹ Kolozs vármegyében (Gallus Viktor),⁵² Szilágy vármegyében

(gróf Béldi Kálmán),⁵³ Szolnok-Doboka vármegyében (dr. Vékás József),⁵⁴ Csík vármegyében (dr. Kolumbán József, egyben országos alelnök),⁵⁵ Udvarhely vármegyében (vitész Bíró István,⁵⁶ majd annak lemondása után, 1943. május 9-től Szakáts Zoltán)⁵⁷ és Maros-Torda vármegyében, illetve Marosvásárhely thj. városban (1941. október 24-től gróf Teleki Arctur). Országgyűlési képviselők vezették a párt helyi tagozatait Beszterce-Naszód vármegyében (Beke Ödön)⁵⁸ és Háromszék vármegyében (báró Szentkereszty Béla),⁵⁹ valamint a thj. városok közül Nagyváradon (Kortsmáros László)⁶⁰ és Kolozsváron (1944. május 12-ig Nyíró József).⁶¹ Egyedül a Maros-Torda vármegyei és marosvásárhelyi párt-szervezetek élén állt a helyi hatóságok képviselője, a kormány bizalmát élvező ottani főispán, gróf Tholdalagi Mihály,⁶² és ő is mindössze fél-éven át, 1941. június 12-én bekövetkezett haláláig töltötte be pártvezéri posztját.⁶³ Helyére még ugyanazon év október 24-én gróf Teleki Arctur felsőházi tagot választották meg.⁶⁴

Parlamenti tagjai mellett, az Erdélyi Párt, vidéki tagozatainak irányításában nagymértékben támaszkodott az egyházakra is. Elsősorban az erdélyi magyarok körében hagyományosan legerősebb református és katolikus egyház képviselői jutottak vezető funkciókhoz a helyi pártszervezetekben. Sokatmondó e tekintetben dr. Árkossy Jenőnek, a párt Maros-Torda vármegyei és marosvásárhelyi városi tagozati titkárának az országos elnökséghez intézett 1942 júniusi jelentésében olvasható megállapítás: *„kevés kivételtől eltekintve úgy a ref.[ormátus–MJK] mint a kath.[olikus–MJK] papság vezetésével a magyarság mindenütt [Maros-Torda vármegyében–MJK] töretlenül áll az Erdélyi Párt mellett.”*⁶⁵

A párton belül a református egyház rendelkezett a legnagyobb befolyással. Ez látható egyebek mellett abból is, hogy református esperes, Boros Jenő irányította Szatmár vármegye és Szatmárnémeti erdélyi párti tagozatát⁶⁶ és református lelkészek álltak olyan fontos városi pártszervezetek élén, mint Zilah (Köblös Endre espereshelyettes),⁶⁷ Nagybánya (Oláh Sándor),⁶⁸ Naszód (Gergely Ferenc 1941–43-ban),⁶⁹ de Nagyvárad thj. város párttagozatának egyik alelnöke is hagyományosan református lelkész volt (Csernák Béla,⁷⁰ majd 1944 június közepétől dr. Incze Gábor),⁷¹ akárcsak a margittai pártszervezet társelnöke (Szendrey Dénes). A járási tagozatok közül is református pap vezette a nagyváradit (dr. Szabó Lajos),⁷² a nagybányait (Oláh Sándor), a szilágycsehit (Bíró János), a kékesit (Hegyi Mózes)⁷³ stb. A református lelkészek legnagyobb arányú jelenléte azonban a községi tagozatok vezetésében figyelhető meg. Olyan hagyományosan református hitű régiókban, mint például Kalotaszeg, szinte az összes falusi pártszervezetet ők irányították, ami egyben hozzájárult ahhoz is, hogy ezeken a településeken általában az egész magyar lakosság a veze-

tőjének tekintett papja párttagságát követte. A kalotaszegi falvak közül református lelkész irányította Magyarlónát (Pünpösti Dezső), Magyarlapust (Ady László),⁷⁴ Nagypetrit (Posta István), Kispetrit (Antal Géza), Magyar-gerővásárhelyt (Bogdán János),⁷⁵ Magyarbikalt (Kiss József),⁷⁶ Magyar-kiskapust (Nemes Dezső),⁷⁷ Szucságot (Benedek Márton),⁷⁸ Bogártelkét (Czira Bálint),⁷⁹ Egerest (Balla Mihály),⁸⁰ Zsobokot (Muzsi István).⁸¹ Ugyancsak református papok töltötték be a párttagozatok elnöki tisztségét Kolozs vármegye más községeiben is: Magyarköblösön (Csákány Miklós)⁸² Magyarfodorházán (Nagy József),⁸³ Dobokán (Papp Árpád),⁸⁴ Bonchidán (Kassay Géza),⁸⁵ Kolozson (Máthé Sándor 1943 szeptemberéig),⁸⁶ Bodonkúton (Nagy János), Fejérden (Adorján János),⁸⁷ Bihar vármegyében Fugyivásárhelyen (Fodor József 1944 márciusáig),⁸⁸ Nyüveden (Bödi Mihály),⁸⁹ Szilágy vármegyében Érszöllösön (Gellért Zoltán),⁹⁰ Nagymonban (Papp Márton), Szilágyszentkirályon (ifj. Dónáth László),⁹¹ Szolnok-Doboka vármegyében Szásznyíresen (Weress László),⁹² Szász-zsomboron (Benedek Béla), Melegföldváron (Pümkösti Sándor),⁹³ Désaknán (Szakács Ferenc)⁹⁴ stb.

A katolikus egyház befolyása az Erdélyi Párt tagozati vezetésében nem volt ugyan olyan erős, mint a reformátusé, de kezében tartott több fontos tisztséget elsősorban a Székelyföldön. Legjelentősebb ezek közül a Csík vármegyei pártszervezet alelnöki funkciója volt, amit dr. Csipak Lajos csíkszeredai kanonok, főgimnáziumi tanár, országgyűlési képviselő töltött be.⁹⁵ De a gyergyószentmiklósi tagozat alelnöke is római katolikus főesperes (László Ignác) volt.⁹⁶ Katolikus plébános látta el a nagyváradi pártszervezet egyik alelnöki funkcióját (dr. Virág Jeromos) és vezetett több községi pártszervezetet is, például Óradnán (Bánffy Lajos),⁹⁷ Fugyivásárhelyen (Floriáncsics Endre 1944 márciusától)⁹⁸ stb.

Érzékelhető volt az unitárius egyház jelenléte is az Erdélyi Párt tagozati vezetésében. Dávid Ferenc hitének követője dr. Gelei József egyetemi tanár, unitárius egyházi főgondnok vette át 1944. május 12-től a kolozsvári pártszervezet elnöki tisztségét Nyíró Józseftől.⁹⁹ Mivel az egykori Aranyosszék magyar unitárius hitű közössége a román fennhatóság alatt álló Dél-Erdélyben maradt, a legnagyobb unitáriusok által lakott észak-erdélyi térség Udvarhely vármegyében volt. Itt az egyik vármegyei tagozati alelnök is unitárius lelkész volt (Pál Dénes felsőházi tag).¹⁰⁰ Hasonlóképpen unitárius pap vezette a székelykeresztúri (Ütő Lajos),¹⁰¹ és az oklándi járási pártszervezetet (Kelemen Imre),¹⁰² valamint néhány községi tagozatot, például a homoródjánosfalvit (Kiss Sándor),¹⁰³ a kolozsit (Komjátszegi Géza 1943-tól)¹⁰⁴ stb.

Míg az Erdélyi Párt vármegyei és thj. városi szervezeteinek élén parlamenti törvényhozói, illetve egyházi vezetők álltak, a kisebb városi, va-

lamint a járási és egyes községi tagozatok vezetésében főleg világi értelmiségiek foglaltak helyet. Így ügyvédek (dr. Bereghy Sándor Margittán, dr. Kamenszky Viktor Szinérváralján,¹⁰⁵ dr. Kovács Zoltán Hídalmáson),¹⁰⁶ közjegyzők (dr. Ajtay Nagy Gábor Nagybányán, dr. Südy Tibor a székelyhídi járásban)¹⁰⁷ orvosok (Gaál Alajos Gyergyószentmiklóson,¹⁰⁸ dr. Andrassy Ernő Érmihályfalván) gyógyszerészek (Voith László Nagyilván¹⁰⁹ és Kövesdy László Apahidán),¹¹⁰ tanárok (Bíró Lajos ny. főgimnáziumi igazgató Székelyudvarhelyen,¹¹¹ Demeter Béla ny. kollégiumi igazgató Sepsiszentgyörgyön), kereskedők (Giday Lajos Kissebesen) stb. alkották a párt alsóbb szintű szervezeti egységeinek gerincét.

Az Országgyűlés erdélyi tagjainak vezető funkciója, valamint a magyar történelmi egyházak képviselőinek és a helyi közösségekben hangadó értelmiségiek jelentős szerepvállalása az Erdélyi Párt helyi tagozatainak irányításában nagy mértékben elősegítette azt, hogy az erdélyi magyarok a kezdetektől magukénak érezték a pártot, és már az 1941 eleji szárnybontogatás időszakában tömegesen léptek be az EP-be.

Mindemellett nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a Dél-Erdélyből 1944 februárjáig magyar területre átmenekülő, vagy átköltöző mintegy 200 000 magyar, akiknek több mint fele itt telepedett le, ugyancsak hozzájárult az Erdélyi Párt tagságának bővüléséhez. Figyelembe véve a párt hangsúlyos erdélyi magyar identitását, valószínűsíthető, hogy közülük elsősorban azok, akiket magyarságuk miatt meghurcoltak, vagy éppen emiatt kitoloncoltak Romániából, ha nem is léptek be feltétlenül az Erdélyi Pártba, de szimpatizáltak az észak-erdélyi magyarságot tömörítő politikai szervezettel és támogatták azt céljai megvalósításában. Az, hogy közülük pontosan hányan váltak az EP tagjává, ma már kideríthetetlen, de néhányan egészen magas pozíciókig is felküzdötték magukat a pártban. Jó példa erre a Dél-Erdélyből menekült Weress Béla korábbi petrozsényi unitárius lelkész, aki 1943 augusztusától a szatmárnémeti városi tagozat titkára lett,¹¹² majd 1944 február közepén már a Szatmár vármegyei pártszervezet főtitkári funkcióját töltötte be.¹¹³

5. Az Erdélyi Párt anyagi támogatottsága

Felismerve a rendkívüli körülmények által életre hívott, egyedi, hangsúlyosan erdélyi politikai erő különlegességét, az EP tagjai hajlandók voltak pénzügyileg is támogatni a pártot. Igaz, a háborús idők nehéz körülményei között ez elsősorban kis összegű, önkéntes felajánlásokból állt. Kevés helyi tagozatban sikerült rendszeresen tagdíjakat gyűjteni. Kolozsváron kívül erre csak Nagyváradon, Nagyszalontán, Szé-

kelyhídon, Szatmárnémetiben, Nagybányán, Désen, Marosvásárhelyen, Sepsiszentgyörgyön, Kovásznán és Kézdivásárhelyen nyílt lehetőség és ott sem minden évben a párt működésének ideje alatt. Kolozsvár, Észak-Erdély legnagyobb városa ezen a téren kimagasló teljesítményt nyújtott: messze a legtöbb tagdíjat itt gyűjtötték össze minden évben. A tagdíjakból befolyt összegek a kolozsvári párttagozatnál 1941-ben 17 084 pengőt, 1942-ben 21 405 pengő 90 fillért, 1943-ban pedig 17 298 pengő 10 fillért tettek ki. Az 1944-es esztendő tagdíjbevételeiről a frontátvonulás és a párt megszűnése miatt nem készülhetett éves statisztika, így nem maradt fenn információ. Az 1941 és 1943 közötti három évben azonban így is tekintélyes összeg, összesen 55 788 pengő folyt be a pártkasszába.¹¹⁴ Összehasonlításképpen érdemes megvizsgálni másik két törvényhatósági jogú város, Nagyvárád és Marosvásárhely helyi pártszervezeteinek tagdíjbevételeit ugyanazon időszakban. Nagyvárád esetében ez a következőképpen alakult: 1941-ben 8130 pengő 44 fillér, 1942-ben 12 411 pengő, 1943-ban 9821 pengő 90 fillér folyt be, összesen 30 363 pengő 34 fillér. Marosvásárhelyen pedig, ahol csak 1942-től kezdődött a tagdíjbeszedés: 1942-ben 10 048 pengő 45 fillért, 1943-ban 11 400 pengőt fizettek be, ami összesen 21 448 pengő 45 fillért tett ki.¹¹⁵ Mindebből kiviláglik, hogy Kolozsvár pártszervezete több tagdíjbevételelt tudott felmutatni, mint a nagyváradi és a marosvásárhelyi városi tagozat együtt. Nagyvárádon ezért a párt helyi vezetői körlevélben szólították fel a tagokat, hogy önkéntesen emeljék fel eddigi tagdíjaikat – nem túl sok eredménnyel. Marosvásárhelyen ugyanakkor a párt felmérése szerint havi maximum 200 pengővel lehetett volna még emelni az inkasszót.

A tagdíjbevételek rendszertelensége jól lemérhető a kisebb városok adatain is. Désen sikerült 1942-ben (1190 pengő 60 fillér) és 1943-ban (1015 pengő 20 fillér) is tagdíjbevételek szert tenni, Sepsiszentgyörgyön és Kovásznán azonban csak 1942-ben gyűlt össze 1710 pengő 80 fillér, illetve 110 pengő 90 fillér a párttagoktól.

Ugyanakkor Nagyszalontán 1943-ban tudtak először tagdíjakat szedni, havonta kb. 400 pengő értékben. Nagybánya havi tagdíjbevétele 1943-ban 150–200 pengő között mozgott. Székelyhídon pedig, ahol ugyancsak 1943-ban gyűjthettek először tagdíjakat, egész évben alig 800 pengő folyt be a pártkasszába. Érmihályfalván, Élesden, Szalárdon, Margittán, Barátkán, Zilahon és Székelyudvarhelyen pedig csak 1944 elejétől tervezték egyáltalán a tagdíjbeszedés megkezdését.¹¹⁶

A helyi tagozatok a befolyt összegeket maguk használták fel különböző tényleges költségeikre. Az országos központ egyetlen fillér részsedést sem kapott e bevételekből, amelyekre a tagozatoknak maguknak volt szükségük (a nagyváradi és marosvásárhelyi párttagozat például iro-

dahelyiségeinek bebútorozására költötte a tagdíjakból befolyó összegeket).¹¹⁷

A párt tagdíj bevételeit a városokban és a nagyobb járási székhelyeken némileg még lehetett volna emelni, de komoly, jelentős összegek befolyására a helyi tagozatok nem számíthattak. Falvakon ugyanis tagdíjról hallani sem akartak az amúgy is nagyon nehéz körülmények között élő emberek. Csupán egyes földbirtokosok, a járási székhelyeken az értelmiségiek, iparosok és kereskedők voltak hajlandók szerényebb tagdíjakat fizetni, évi 1-2 pengőt fejenként. Ezek az esetenkénti jelentéktelen összegek azonban távolról sem voltak elegendők egy ekkora, több százezer fős tagsággal bíró párt szervezeti hálózatának fenntartására. Ezért kivétel nélkül minden vármegyei és városi tagozat, fenntartási költségeinek fedezésére, az országos pártközpont anyagi támogatására szorult a párt teljes működési ideje alatt.

A központi költségvetésből a működési költségek fedezésére kiutalt pénzekről fennmaradt egyik 1943-as összeírásban a korszak nehéz háborús gazdasági körülményeihez mérten igen jelentős összegek szerepelnek. Ezek szerint csak 1943 októberére, egy hónapi működés személyi és dologi kiadásainak rendezésére, az országos pártközpont összesen 17 578 pengő 19 fillért, azaz teljes, 34 692 pengő 13 filléres kiadásainak 50,66%-át volt kénytelen tíz vármegyei és két thj. városi tagozatának átutalni. Ebből az összegből Szilágy vármegye 2409 pengő 30 fillérrel, Bihar vármegye és Nagyvárad 2404 pengő 41 fillérrel, Szatmár vármegye 2275 pengő 46 fillérrel, Háromszék vármegye 2188 pengő 50 fillérrel, Kolozs vármegye és Kolozsvár 2056 pengő 41 fillérrel, Udvarhely vármegye 1909 pengő 84 fillérrel, Csík vármegye 1566 pengő 3 fillérrel, Maros-Torda vármegye 1107 pengő 5 fillérrel, Szolnok-Doboka vármegye 1056 pengő 72 fillérrel és Beszterce-Naszód vármegye 604 pengő 47 fillérrel részesedett.¹¹⁸ A kiutalási tételek megoszlásánál szembevetendő, hogy a szórvány vármegyék párttagozatai és Háromszéket leszámítva, a többi székelyföldi vármegyei szervezet alacsonyabb támogatásban részesült, míg például Kolozs vármegye és Kolozsvár e téren átlagos mértékű anyagi juttatásokat kapott az országos központ költségvetéséből. Mindez akkor tűnhet igazán különösnek, ha figyelembe vesszük, hogy Kolozs vármegye és a „kincses város” párttagozatának 1943-as tagdíjbevételei jócskán meghaladták a többiét. A magyarázat erre elsősorban abban áll, hogy az Észak-Erdélyben központinak számító kolozsvári tagozat esetében a nagyfokú anyagi támogatás igénye a széleskörű politikai, kulturális és társadalmi tevékenységből származott. A kolozsvári pártszervezet ugyanis a legélénkebb, legdinamikusabb helyi tagozata volt az Erdélyi Pártnak, a politikai szervezet teljes működésének ideje alatt. Ezzel szemben a székelyföldi tagozatok, és főleg a szórványvidék pártszer-

vezetei – elsősorban a tőkeigényes kulturális programok terén – jóval szerényebb teljesítményt mutattak fel. Ugyanakkor a székely pártszervezetek nagyszámú tagsága, ha rendszeres tagdíjakkal nem is annyira, de akár esetenkénti adományokkal is bizonyos mértékig ellensúlyozni tudta az általában alacsonyabb szintű párttagozati fenntartási költségeket és egyéb kiadásokat.

Mindezek alapján elmondható, hogy a háborús időszak miatt nehéz gazdasági körülmények között, és állandó központi hozzájárulással ugyan, de az Erdélyi Párt, tagozati hálózatának 1941-es kiépülését követően, megszűnéséig biztosítani tudta észak-erdélyi szervezeteinek stabilitását és folyamatos működését. Mindehhez természetesen hozzájárult a pártnak nyújtott budapesti támogatás is, hiszen az EP már megalakításakor a kormányzatot támogató politikai erőként határozta meg önmagát és emellett az irányvonal mellett végig kitartott.

6. Következtetések

Áttekintve a Trianon óta eltelt immár majdnem száz évet, elmondható, hogy mindez idő alatt az EP az erdélyi magyarság egyik legsikeresebb politikai alakulata volt. E megállapítás még úgy is megállja a helyét, ha a háborús körülmények miatt nehéz politikai, katonai, társadalmi, gazdasági és pénzügyi helyzetben kellett a pártnak működnie, s a közhatalom változások miatt a politikai alakulat mindössze szűk négy évig állhatott fenn. Budapesti megalakulását követő gyors ütemű regionális megszilárdulása Észak-Erdélyben, nagyszámú tagsága és széleskörű társadalmi elismertsége, illetve támogatottsága azt mutatja, hogy az erdélyi magyarság a magáénak tekintette és kész volt arra, hogy hosszú időn át fenntartsa. A háborús frontátvonulás 1944-es eseményei azonban ezt lehetetlenné tették, és az Erdélyi Párt működése a március 19-i német megszállást követő hónapokban fokozatosan ellehetetlenült. A pártokat feloszlató 1944 augusztus 24-i kormányrendelet nyomán a nemrég még tömegpártnak számító EP megszűnt létezni.¹¹⁹ Az erdélyi magyarság oly nehéz időkben működő és mindenképpen jobb sorsra érdemes pártja tehát nem politikai tévútra térés, hanem egy külső hatalom által megszállt és lassanként hadszíntérre változó országban kiadott központi rendelet nyomán volt kénytelen működését berekeszteni. Fennállásának rövid ideje alatt azonban oly mértékben fogta össze az észak-erdélyi magyarságot, amilyenre sem azelőtt, sem azóta nem volt példa. A trianoni dráma közelgő centenáriumának küszöbén érdemes ezért felidézni az erdélyi magyar politikatörténet e napjainkban kevésbé ismert fejezetét.

JEGYZETEK

1. Bővebben Gulyás László (2018): A Horthy-korszak külpolitikája 5. kötet: A revíziós sikerek 2. A második bécsi döntés 1939-1940. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő.
2. L. Balogh Béni (2002): A magyar–román kapcsolatok 1939–1940-ben és a második bécsi döntés. Múltunk Könyvek. Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda. 2. old.
3. Az Országos Magyar Pártról, egyebek mellett, lásd bővebben: Mikó Imre (1941): Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig. A „Studium” kiadása. Budapest. Újra kiadta az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem. Bern. 1987.; György Béla (szerk.) (2003): Iratok a romániai Országos Magyar Párt történetéhez (A vezető testületek jegyzőkönyvei). Erdélyi Múzeum-Egyesület. Pro-Print Könyvkiadó. Kolozsvár. Csíkszereda.
4. Az Észak-Erdélyből 1940 őszén behívott képviselők nevét és rövid életrajzát lásd: Magyar Nemzeti Levéltár. Országos Levéltár [a továbbiakban: MNL OL]. Polgári Kori Központi Kormányhatóságok Levéltárai. Miniszterelnökségi Levéltár. Nemzetiségi és Kisebbségi Osztály Iratai. K 28. IV. Pásint Ödön miniszteri osztálytanácsos Erdélyre vonatkozó dokumentumgyűjteménye 16533–16542. d. 16541. tekercs (mikrofilm). 351. cím. 1944. 29. dosszié.
5. Bárdi Nándor (2006): A múlt, mint tapasztalat. A kisebbségből többségbe került erdélyi magyar politika szemléletváltása 1940–1944 között. Limes Tudományos Szemle. Észak-Erdély 1940–1944. 2006/2. (70.) szám. XIX. évf. 44. old.
6. Erdélyi magyar szövetség alakítását kezdeményezik az erdélyi képviselők. Ellenzék. 1940. november 19. 265. szám. LXI. évf. 8. old.
7. Lásd erre vonatkozóan: Három napig tartó értekezleten határozták el az erdélyi képviselők az „Erdélyi Párt” megalakítását. Ellenzék. 1940. december 17. 289. szám. LXI. évf. 8. old.; Gróf Teleki Arctur–Dr. Árkossy Jenő (1942): Az Erdélyi Párt programja. Kiss Ernő és Társa Könyvnyomda. Marosvásárhely. 1. old.
8. Egry Gábor (2008): Az erdélyiség „színeváltozása”. Kísérlet az Erdélyi Párt ideológiájának és identitáspolitikájának elemzésére 1940–1944. Napvilág Kiadó. Budapest. 35. old.
9. Dr. Mikó Imre (1940): Zászlót bontott az Erdélyi Párt. Ellenzék. 1940. december 23. 294. szám. LXI. évf. 1. old.
10. Az 1940. szeptember 25-i 6840/1940. számú kormányrendeletéről van szó, amely hatálytalanította a közalkalmazottaknak ezt megtiltó 3400/1938. számú korábbi kormányrendeletet. Lásd erről: Benda Kálmán (főszerk.) (1993): Magyarország történeti kronológiája. III. köt. 1848–1944. harmadik kiadás. Akadémiai Kiadó. Budapest. 976. old.
11. Gróf Teleki Arctur–dr. Árkossy Jenő (1942): Kedves Magyar Testvérünk! In: Gróf Teleki–Dr. Árkossy: i. m. 2. old.

12. A töretlen magyar egység jegyében. Megalakult az Erdélyi Párt kolozsvári tagozata. Nyíró Józsefet választották meg elnöknek. Megrázó erejű székfoglalót mondott az első tagozati elnök. Kolozsvári Estilap. 1941. február 3. 27. szám. IX. évf. 1. old.
13. Végh József (1941): „Mindent Erdélyért”. Vasárnap délelőtt tartotta meg első értekezletét az Erdélyi Párt. Kolozsvári Estilap. 1941. január 20. 15. szám. IX. évf. 1. old.
14. Egyéb napilapok mellett a Kolozsvári Estilap hasábjain Iratkozz be az Erdélyi Pártba! címmel 1941. január 8-a és március 22-e között szinte minden nap megjelent az Erdélyi Párt felhívása.
15. Teljes ütemben megkezdődött az Erdélyi Párt szervezkedése. Kolozsvári Estilap. 1941. január 11. 8. szám. IX. évf. 4. old.
16. Egry: i. m. 37–38. old.
17. Gróf Teleki Béla (1943): Áldozatkészség és felelősségvállalás. In Erdélyi szellem–magyar lélek. Az Erdélyi Párt kiadása. Minerva Nyomda Rt. Kolozsvár. 7. old.
18. Teljes ütemben megkezdődött... i. m. 4. old.
19. A töretlen magyar egység jegyében... i. m. 1. old.
20. Uo., 2. o.
21. Intézőbizottsági ülést tart ma az Erdélyi Párt kolozsvári tagozata. Kolozsvári Estilap. 1941. február 18. 40. szám. IX. évf. 4. old.
22. Gróf Teleki Pál emlékének adózott az Erdélyi Párt kolozsmegyei alakuló gyűlése. Beszámoló a Párt munkásságáról – a tisztikar névsora. Kolozsvári Estilap. 1941. április 7. 79. szám. IX. évf. 3. old.
23. Az Erdélyi Párt nagygyűlése elé. Kolozsvári Estilap. 1941. május 17. 113. szám. IX. évf. 1. old.
24. Rövidesen életre hívják az Erdélyi Magyar Női Tábor. Kolozsvári Estilap. 1941. november 28. 270. szám. IX. évf. 6. old.
25. A Székelyföldön vasárnap alakulnak meg az Erdélyi Párt tagozatai. Kolozsvári Estilap. 1941. február 14. 37. szám. IX. évf. 4. old.
26. Zászlóbontó közgyűlést tartott az Erdélyi Párt Maros-Torda megyei tagozata. Kolozsvári Estilap. 1941. február 21. 43. szám. IX. évf. 4. o.
27. Megalakult az Erdélyi Párt Háromszék megyei tagozata. Kolozsvári Estilap. 1941. február 24. 45. szám. IX. évf. 4. old.
28. Megalakult az Erdélyi Párt udvarhelyi városi tagozata is. Kolozsvári Estilap. 1941. március 3. 51. szám. IX. évf. 4. old.
29. Harminchatezer tagja van Kolozs megyében az Erdélyi Pártnak. Kolozsvári Estilap. 1941. április 3. 76. szám. IX. évf. 2. old.
30. Mire törekszik az erdélyi magyarság? „Történelmi jóvátételt akarunk”. Kolozsvári Estilap. 1941. április 21. 90. szám. IX. évf. 6. old.
31. Udvarhelyszék is felsorakozott... A székely falvak népe kell biztosítsa a magyar értelmiség utánpótlását. Kolozsvári Estilap. 1941. április 23. 92. szám. IX. évf. 2. old.
32. Hatalmas székely tömegek az Erdélyi Párt zászlója alatt: „Népi, szociális s a bürokrácia túlhajtásaitól mentes keresztény Magyarországot akarunk”. Kolozsvári Estilap. 1941. április 25. 94. szám. IX. évf. 3. old.

33. Erdélyszerte teljes erővel folyik az Erdélyi Párt szervezkedése. Már 50 000 tagja van Csík megyében a pártnak. Kolozsvári Estilap. 1941. március 1. 50. szám. IX. évf. 2. old.
34. Tholdalagi Mihály elnök: Vezetőrétegünket és minden polgárunkat a népi szociális szellem hassa át! Kolozsvári Estilap. 1941. május 5. 102. szám. IX. évf. 2. old.
35. Teleki Béla gróf lett az Erdélyi Párt országos elnöke. Ötszáz tagozati vezető jelenlétében zajlott le a Redout falai között a történelmi jelentőségű ülés. Kolozsvári Estilap. 1941. május 28. 121. szám. IX. évf. 1. old.
36. Bálint József dr. országgyűlési képviselő beszámoló körútja. Hargita. 1943. október 9. 41. szám. III. évf. 1. old.
37. MNL. OL. P 2256. No. 117. Teleki Béla iratai 1942–1944. 1. csomó. 78. tétel. 43./1944. sz. Némedy Gábor Szatmár vármegyei főtitkár jelentése Teleki Béla pártelnöknek. Szatmárnémeti. 1944. január 26. 1. old.
38. Gróf Teleki Pál emlékének adózott... i. m. 3. old.
39. Sepsiszentgyörgyön is megalakult az Erdélyi Párt megyei szervezete. Kolozsvári Estilap. 1941. április 26. 95. szám. IX. évf. 8. old.
40. Közel húszezer az Erdélyi Párt taglétszáma Udvarhely megyében. Hargita. 1941. november 7. 10. szám. I. évf. 1. old.
41. Gróf Teleki Pál emlékének adózott... i. m. 3. old.
42. Az Erdélyi Párt 1941. május 28-i, kolozsvári alapító nagygyűlésén a teljes taglétszámot ekkora számadatban állapították meg. Egyebek mellett lásd erről bővebben: Teleki Béla gróf lett az Erdélyi Párt országos elnöke... i. m. 1. old.
43. Fogarasi Zoltán (1944): A népesség anyanyelvi, nemzetiségi és vallási megoszlása törvényhatóságunkint 1941-ben. Magyar Statisztikai Szemle. 1944/1–3. szám. XXII. évf. 6. old.
44. Dr. Páll György (1941): Előre-Erdélyért! Kolozsvári Estilap. 1941. április 12. 84. szám. IX. évf. 11. old.
45. Közel húszezer az Erdélyi Párt taglétszáma... i. m. 1. old.
46. Több mint ezerötszáz sérelmet intézett el eddig az Erdélyi Párt sepsiszentgyörgyi tagozata. Kolozsvári Estilap. 1941. november 10. 254. szám. IX. évf. 3. old.
47. Bárdi: i. m. 44. old.
48. Ablonczy Balázs (2011): A visszatért Erdély 1940–1944. Jaffa Kiadó. Budapest. 2011. 110. old.
49. MNL. OL. P 2256. No. 117. Teleki Béla iratai 1942–1944. 1. csomó. 143. tétel. 3373./1943. sz. Dr. Páll György főtitkár jelentése Teleki Béla pártelnöknek. Kolozsvár. 1943. december 9. 1–2. old.
50. Fogarasi: i. m. 4. old.
51. Javában folynak az Erdélyi Párt nagygyűlésének előkészítő tanácskozásai. Kolozsvári Estilap. 1941. május 27. 120. szám. IX. évf. 2. old.
52. Gróf Teleki Pál emlékének adózott... i. m. 3. old.
53. Mire törekszik az erdélyi magyarság?... i. m. 6. old.
54. Szabó Endre (1942): Az Erdélyi Párt állásfoglalása a magyar sorskérdésekkel szemben a szolnokdobokamegyei közgyűlésen. Ellenzék. 1942. április 16. 85. szám. LXIII. évf. 3. old.

55. Hatalmas székely tömegek... i. m. 3. old.
56. Udvarhelyszék is felsorakozott... i. m. 2. old.
57. Lásd erről bővebben: Több száz székely az Erdélyi Párt gyűlésén. Szakáts Zoltánt egyhangúlag elnöknek választották meg. A székely egység ünnepe. Munka, áldozat és kötelesség az itthon levők dolga. Hargita, 1943. május 15. 20. szám. III. évf. 2. old.
58. A felszabadulás virágzó városában, a megelevenedett Besztercén. Kolozsvári Estilap. 1941. július 12. 158. szám. IX. évf. 5. old.
59. Sepsiszentgyörgyön is megalakult... i. m. 8. old.
60. Albrecht Dezső képviselő ismertette Nagyváradon az Erdélyi Párt programját. Kolozsvári Estilap. 1941. május 19. 114. szám. IX. évf. 6. old.
61. Nyíró József már 1942-ben Budapestre költözött, ami megakadályozta abban, hogy az elnöki tisztséget Kolozsváron maradéktalanul elláthassa, és ezért végül 1944 májusában lemondott a kolozsvári tagozat vezetéséről. Helyette dr. Gelei József árkosi származású egyetemi tanárt, unitárius egyházi főgondnokot, a kolozsvári párttagozat addigi alelnökét választották meg. Lásd erről bővebben: Gelei József professzor vette át az Erdélyi Párt kolozsvári tagozatának vezetését. Ellenzék. 1944. május 13. 108. szám. LXV. évf. 4. old.
62. A székely főváros gyűlése: „Az Erdélyi Párt új honfoglalást kezdett a 22 év alatt kisemmizett magyarság jogaiba való visszahelyezéseért.” Kolozsvári Estilap. 1941. április 25. 94. szám. IX. évf. 3. old.; Tholdalagi Mihály elnök... i. m. 2. old.
63. A főispán haláláról lásd: Tholdalagi Mihály gr. Kolozsvári Estilap. 1941. június 13. 133. szám. IX. évf. 6. old.
64. Elnökválasztás a marostordai Erdélyi Pártban. Hargita. 1941. október 31. 9. szám. I. évf. 4. old.
65. MNL. OL. P 2256. No. 117. Teleki Béla iratai 1942–1944. 1. csomó. 31. tétel. 586./1942. sz. Dr. Árkossy Jenő Maros-Torda vármegyei és marosvásárhelyi tagozati titkár jelentése az Erdélyi Párt Országos Elnökségének. Marosvásárhely. 1942. június 5. 2. old.
66. Szatmáron, Zilahon és Nagybányán fontos vezetőségi értekezletet rendez az Erdélyi Párt. Kolozsvári Estilap. 1941. augusztus 28. 193. szám. IX. évf. 3. old.
67. Mire törekszik az erdélyi magyarság?... i. m. 6. old.
68. Szabó János képviselő beszámolója Nagybányán. Ellenzék. 1943. október 7. 226. szám. LXIV. évf. 5. old.
69. Az Erdélyi Párt Beszterce-Naszód vármegyei intézőbizottsága nagysikerű beszámoló értekezletet tartott. Kolozsvári Estilap. 1941. október 9. 228. szám. IX. évf. 6. old.
70. Albrecht Dezső képviselő ismertette Nagyváradon... i. m. 6. old.
71. Krüger Jenő dr. az Erdélyi Párt nagyváradon új elnöke. Ellenzék. 1944. június 23. 140. szám. LXV. évf. 6. old.
72. Bodnár Sándor képviselő beszámolója Székelyhíd községben. Ellenzék. 1943. augusztus 12. 181. szám. LXIV. évf. 4. old.

73. Szilágyi Ferenc országgyűlési képviselő beszámolója Kékes községben. Ellenzék. 1943. július 19. 160. szám. LXIV. évf. 2. old.
74. Magyarlónán, Fodorházán és Babócon megalakultak az Erdélyi Párt helyi szervezetei. Kolozsvári Estilap. 1941. március 21. 66. szám. IX. évf. 2. old.
75. Harminchatezer tagja van... i. m. 2. old.
76. Képviselői beszámoló Kalotaszegen. Ellenzék. 1944. március 14. 60. szám. LXV. évf. 2. old.
77. Pártnap Magyarkapus és Magyariskapus községekben. Ellenzék. 1944. március 18. 63. szám. LXV. évf. 3. old.
78. Albercht Dezső országgyűlési képviselő megkezdte Kalotaszegen őszi beszámoló körútját. Ellenzék. 1943. október 9. 228. szám. LXIV. évf. 4. old.
79. „A kolozsmegyei gazdák készséggel válladják az áldozatokat és harcolnak a feketepiac ellen”. Albrecht Dezső országgyűlési képviselő beszámoló körútja során panasznapok keretében tájékozódott a lakosság kívánságairól. Ellenzék. 1943. október 20. 237. szám. LXIV. évf. 5. old.
80. Erdélyszerte teljes erővel folyik... i. m. 2. old.
81. Képviselői beszámoló Kalotaszegen. Ellenzék. 1944. március 7. 54. szám. LXV. évf. 5. old.
82. Erdélyszerte teljes erővel folyik... i. m. 2. old.
83. Magyarlónán, Fodorházán és Babócon... i. m. 2. old.
84. Erdélyszerte teljes erővel folyik... i. m. 2. old.
85. Gallus Viktor felsőházi tag és Vita Sándor országgyűlési képviselő beszámolója Bonchidán. Ellenzék. 1944. március 1. 49. szám. LXV. évf. 2. old.
86. Teleki Béla gróf: Az erdélyi magyar jóvátétel megvalósítása. A nagy magyar reformeszmák szolgálata. És egységünk megóvása – képezi az Erdélyi Párt törekvéseinek főcélját. Kolozsvári Estilap. 1941. október 20. 237. szám. IX. évf. 3. old.
87. Albrecht Dezső és Vita Sándor képviselő beszámolója. Kolozsvári Estilap. 1943. június 28. 143. szám. XI. évf. 6. old.
88. Körösvölgy négy községében tartott értekezlet az Erdélyi Párt. Ellenzék. 1943. szeptember 21. 213. szám. LXIV. évf. 3. old.
89. Pártértekezlet Bihar megyében. Ellenzék. 1944. március 17. 62. szám. LXV. évf. 5. old.
90. Braunecker Antal beszámolója. Ellenzék. 1943. október 13. 231. szám. LXIV. évf. 8. old.
91. MNL. OL. P 2256. No. 117. Teleki Béla iratai 1942–1944. 1. csomó. 78. tétel. 43./1944. sz. Némegy Gábor Szatmár vármegyei főtitkár jelentése Teleki Béla pártelnöknek. Szatmárnémeti. 1944. január 26. 1. old.
92. Az Erdélyi Párt szásznyíresi tagozatának ülése. Magyar Újság. 1942. április 16. 88. szám. X. évf. 5. old.
93. Az Erdélyi Párt Szászszomboron és Melegföldváron. Ellenzék. 1943. október 7. 226. szám. LXIV. évf. 8. old.
94. Désaknán értekezletet tartott az Erdélyi Párt. Ellenzék. 1943. október 23. 240. szám. LXIV. évf. 3. old.

95. Hatalmas székely tömegek... i. m. 3. old.
96. Befejeződött az Erdélyi Párt vezetőinek székelyföldi körútja. Magyar Újság. 1942. január 26. 20. szám. X. évf. 3. old.
97. Beke Ödön és Fejérváry Károly képviselők meglátogatták az Erdélyi Párt óradnai és naszódi tagozatait. Keleti Újság. 1942. szeptember 16. 209. szám. XXV. évf. 6. old.
98. Új tisztikart választott az Erdélyi Párt Mezőtelegden és Fugyivásárhelyen. Ellenzék. 1944. március 9. 56. szám. LXV. évf. 8. old.
99. Gelei József professzor vette át... i. m. 4. old.
100. Udvarhelyszék is felsorakozott... i. m. 2. old.
101. Megválasztásáról lásd: Képviselőink beszámolókat tartottak vármegyénkben. Hargita. 1943. július 31. 31. szám. III. évf. 2. old.
102. Fegyvert és jó vitézi rezolúciót – mondotta dr. Mikó Imre beszámoló körútja során. Hargita. 1943. október 16. 42. szám. III. évf. 4. old.
103. „Mi vagyunk a magunk sorsának kovácsai!” – mondotta dr. Mikó Imre székelyföldi beszámoló körútján. Ellenzék. 1944. január 12. 8. szám. LXV. évf. 2. old.
104. Tisztújító közgyűlések az Erdélyi Pártban. Ellenzék. 1943. szeptember 7. 202. szám. LXIV. évf. 2. old.
105. MNL. OL. P 2256. No. 117. Teleki Béla iratai 1942–1944. 1. csomó. 72. tétel. 148./1943. sz. Némedy Gábor Szatmár vármegyei főtitkár jelentése Teleki Béla pártelnöknek. Szatmárnémeti. 1943. április 22. 1. old.
106. Vita Sándor (1941): Széchenyi szellemében legyen távol tőlünk minden hiúság, gőg, gyáva meghunyászkodás és szolgalelkűség! Kolozsvári Estilap. 1941. szeptember 22. 213. szám. IX. évf. 3. old.
107. Bodnár Sándor képviselő... i. m. 4. old.
108. Zászlót bontott a Székelyföldön az Erdélyi Párt. Kolozsvári Estilap. 1941. február 17. 39. szám. IX. évf. 1. old.
109. Megalakult az Erdélyi Párt helyi tagozata Nagyilván. Ellenzék. 1943. augusztus 23. 189. szám. LXIV. évf. 8. old.
110. Tisztújító közgyűlések az Erdélyi Pártban... i. m. 2. old.
111. Mindenki hivatalnok akar lenni – állapították meg az Erdélyi Párt városi tagozatának választmányi ülésén. Hargita. 1943. július 17. 29. szám. III. évf. 1. old.
112. Lásd erről: Intézőbizottsági ülést tartott Szatmárnémetiben az Erdélyi Párt. Ellenzék. 1943. augusztus 12. 181. szám. LXIV. évf. 5. old.
113. Megalakult az Erdélyi Párt szatmárnémeti tagozatának menekültügyi szociális szakosztálya. Ellenzék. 1944. február 15. 36. szám. LXV. évf. 6. old.
114. MNL OL. P 2256. Nr. 117. Teleki Béla iratai 1942–1944. 1. cs. 143. tétel. 3373./1943. Dr. Páll György főtitkár jelentése Teleki Béla pártelnöknek. Kolozsvár. 1943. december 9. 1. old.
115. Uo. 1. o.
116. Uo. 2. o.
117. Uo. 3. o.

118. MNL OL. P 2256. Nr. 117. Teleki Béla iratai 1942–1944. 1. cs. 110. tétel. Havi költségvetés 1943 októberre. Kolozsvár. 1943. szeptember 29. 1. old.
119. A kormány feloszlatta az összes politikai pártokat. Tilos minden pártpolitikai tevékenység. Ellenzék. 1944. augusztus 25. 192. szám. LXV. évf. 3. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Levéltári források

Magyar Nemzeti Levéltár. Országos Levéltár. Polgári Kori Központi Kormányhatóságok Levéltárai. Miniszterelnökségi Levéltár. Nemzetiségi és Kisebbségi Osztály Iratai. K 28. IV. Pásint Ödön miniszteri osztálytanácsos Erdélyre vonatkozó dokumentumgyűjteménye 16533–16542. d. 16541. tétel (mikrofilm). 351. cím. 1944. 29. dosszié.

Magyar Nemzeti Levéltár. Országos Levéltár. P 2256. No. 117. Teleki Béla iratai 1942–1944. 1. csomó.

- 31. tétel. 586./1942. sz. Dr. Árkossy Jenő Maros-Torda vármegyei és marosvásárhelyi tagozati titkár jelentése az Erdélyi Párt Országos Elnökségének. Marosvásárhely. 1942. június 5.
- 72. tétel. 148./1943. sz. Némegy Gábor Szatmár vármegyei főtitkár jelentése Teleki Béla pártelnöknek. Szatmárnémeti. 1943. április 22.
- 78. tétel. 43./1944. sz. Némegy Gábor Szatmár vármegyei főtitkár jelentése Teleki Béla pártelnöknek. Szatmárnémeti. 1944. január 26.
- 110. tétel. Havi költségvetés 1943 októberre. Kolozsvár. 1943. szeptember 29.
- 143. tétel. 3373./1943. sz. Dr. Páll György főtitkár jelentése Teleki Béla pártelnöknek. Kolozsvár. 1943. december 9.

Az Erdélyi Párt kiadványai

Gróf Teleki Arctur–Dr. Árkossy Jenő (1942): Az Erdélyi Párt programja. Kiss Ernő és Társa Könyvnyomda. Marosvásárhely.

Erdélyi szellem–magyar lélek. Az Erdélyi Párt kiadása. Minerva Nyomda Rt. Kolozsvár. 1943.

Szakkönyvek

Ablonczy Balázs (2011): A visszatért Erdély 1940–1944. Jaffa Kiadó. Budapest.

Benda Kálmán (főszerk.) (1993): Magyarország történeti kronológiája. III. köt. 1848–1944. harmadik kiadás. Akadémiai Kiadó. Budapest.

Egry Gábor (2008): Az erdélyiség „színeváltozása”. Kísérlet az Erdélyi Párt ideológiájának és identitáspolitikájának elemzésére 1940–1944. Napvilág Kiadó. Budapest.

Gulyás László (2018): A Horthy-korszak külpolitikája 5. kötet: A revíziós sikerek 2. A második bécsi döntés 1939–1940. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő.

- György Béla (szerk.) (2003): *Iratok a romániai Országos Magyar Párt történetéhez (A vezető testületek jegyzőkönyvei)*. Erdélyi Múzeum-Egyesület. Pro-Print Könyvkiadó. Kolozsvár. Csíkszereda.
- L. Balogh Béni (2002): *A magyar–román kapcsolatok 1939–1940-ben és a második bécsi döntés*. Múltunk Könyvek. Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda.
- Mikó Imre (1941): *Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig*. A „Studium” kiadása. Budapest. Újrakiadta az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem. Bern. 1987.

Tanulmányok

- Bárdi Nándor (2006): *A múlt, mint tapasztalat. A kisebbségből többségbe került erdélyi magyar politika szemléletváltása 1940–1944 között*. Limes Tudományos Szemle. Észak-Erdély 1940–1944. 2006/2. (70.) szám. 43–70. old.
- Fogarasi Zoltán (1944): *A népesség anyanyelvi, nemzetiségi és vallási megoszlása törvényhatóságunkint 1941-ben*. Magyar Statisztikai Szemle. 1944/1–3. szám. 1–20. old.

Sajtóorgánok

- Ellenzék. 1940, 1942, 1943, 1944.
- Hargita. 1941, 1943.
- Keleti Újság. 1942.
- Kolozsvári Estilap. 1941, 1943.
- Magyar Újság. 1942.